

Juwmaq: Tawiqlar arasinda kolibakterioz keselliginiń keń tarqaliwi, soniń menen bir qatarda bul infekcion keselliktiń barliq jastađı tawiqlarda ushrasiwi qushshiliq tarawına úlken ekonomikalıq ziyana jetkerip gósh, gósh-máyek ónimdarlıđın asiriwda tosqinliq etedi. Soni esapqa alg'an halda maqallada tawiqlardıń kolibakterioz keselliginiń kelip shigiw sebepleri hamde aldın aliw, qarshi gúresiw tuwrisında bayan etildi.

Paydalanılğan ádebiyatlar

1. Атабайев А, Ёринова М, Махмудова К, Сотволдиев К, Шаббозов Х. Parrandalarning kolibakterioz kasalligini oldini olish va qarshi kurash chora-tadbirlari. 2023.

2. Виноков В.Ю. Колибактериоз (эшерихиоз) кур (эпизоотология диагностика и меры борьбы) дисс ... канд. Ветнаук. Персиановский. 2010.

3. Tashtemirov, R. M., Dauletbaev, N. P., & O'ktamov, A. Túyetawıqlardıń postnatal ontogenezindegi aziq racionı. *Research and education*, (2024). 3 (4), 172-174.

4. Dauletbaev N., Shakilov U. Changes in postnatal ontogenesis of turkeys. *Res. Jou. Ana.Inv.* 2024, 5, 1-4.

5. Аvezимбетов, Ш. Д., Кушимматов, Ж. Б., & Рахимов, Х. М. Ронколейкинни фасциолёзда кўллаш усуллари ва натижалари. *Научный Импульс*, (2024). 2(24), 115-118.

6. Курбаниязова, Г., Аvezимбетов, Ш., Хожамуратова, А., & Рахимов, Х. Қорамолларда сантомектинни кўлланилганда қондаги гематологик ўзгаришлар. *Научный Импульс*, (2024). 2(24), 108-144.

7. Урбан В. П., Радчук Н. А. Изучение колибактериоза птиц в усло-виях промышленных птицефабрик // *Ветеринария*, 1975

8. Dzhulolov, A. A., Pulotov, F. S., & Ismailov, A. S. (2024). Insecticidal property of bioinsecticide against bovicola ovis. *European Journal of Learning on History and Social Sciences*, 1(7), 159-163.

QUSLAR JUQPALI LARINGOTRAXEIT KESELLIGINIŃ ALDIN ALIW HÁM EMLEW

Reynazarova N.E.¹, Murodov X.U.², Arziyev X.Yu.¹

¹Samarqand mámleketlik veterinariya medicinasi, sharwashılıq hám biotexnologiyalar universiteti Nókis filiali

²Veterinariya ilimiy-izertlew instituti

Annotatsiya. Maqalada quslarda ushıraytuğın juqpalı laringotraxeit keselliginiń juğıw jolları, aldın aliw hám emlew usılları boyınsha mağlıwmatlar keltirilgen. Kesellik ótkir, yarım ótkir hám sozılmalı keship, onıń laringotraxeal hám konyuktival formaları bar. Keselliktiń aldın alıwda fermer xojalıqlarda qustı azıqlantırıw hám saqlawda optimal (maqul túsetuđın) zoogigienik shárt-shárayatlar támiyinlengen bolıwı kerek.

Аннотация. В статье представлена информация о путях передачи, профилактике и лечении инфекционного ларинготрахеита домашней птицы. Заболевание протекает остро, полуостро и хронически, имеет ларинготрахеальную и конъюнктивальную формы. В целях профилактики заболевания необходимо обеспечить оптимальные (допустимые) зоогигиенические условия кормления и содержания птицы в хозяйствах.

Annotation. The article provides information on ways of transmission, prevention and treatment of infectious laryngotracheitis in poultry. The disease is acute, semi-acute and chronic, it has laryngotracheal and conjunctival forms. In order to prevent the disease, it is necessary to provide optimal (acceptable) zoohygienic conditions for feeding and keeping poultry in farms.

Gilt sózler. Laringotraxeit, vaksina, immunitet, immunofon, antigen, epizootologiya, klinikalıq, patologoanatomiyalıq, bakteriologiyalıq, virusologiyalıq, epidemalogiya, patobiologiya.

Ключевые слова. ларинготрахеит, вакцина, иммунитет, иммунофон, антиген, эпизоотология, клиническая, патологоанатомическая, бактериологическая, вирусологическая, эпидемиология, патобиология.

Key words. Limmunoglobulin, vaccine, immunity, immunophone, antigen, epizootology, clinical, pathologoanatomics', bacteriologist, virologist, epidemiology, pathobiology.

Теманиń aktuallıǵı. Respublikamız ekonomikasınıń awıl xojalıǵında qusshılıq bólek orıńǵa iye bolıp, húkimetimiz tárepinen bul tarawdı rawajlandırıwǵa úlken áhmiyet berilip atır.

Keyingi jıllarda mámleketimizde insanlardıń azıq-awqat qáwipsizligin támiyinlew, qusshılıqtı rawajlandırıw, sharwashılıq ónimlerine (gósh, sút, máyek) bolǵan talaptı qandırıw maqsetinde húkimetimiz tárepinen bir qatar qararlar islep shıǵılǵan. Atap aytqanda, Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2022-jıl 28-yanvardaǵı PF-60-san «2022-2026 jıllarǵa arnalǵan jańa Ózbekstannıń rawajlanıw strategiyası tuwrısında» ǵı pármanı, 2018-jıl 13-noyabrdegi PQ-4015-san «Qusshılıqtı jáne de rawajlandırıw boyınsha qosımsha ilajlar», 2022-jıl 31-marttaǵı PQ-187-san «Veterinariya hám sharwashılıq tarawında kadrlar tayarlaw sistemasın jáne de jetilistiriw ilajları tuwrısında» ǵı, 2022-jıl 15-iyundaǵı PQ-281-san «Qusshılıq tarawın mámleket tárepinen qollap-quwatlaw sistemasın jáne de jetilistiriw ilajları tuwrısında» ǵı qararları hám de usı tarawǵa tiyisli basqa huqıqıy-normativ hújjetlerde belgilengen wazıypalardı ámelge asırıwda arawlı bir dárejede xızmet etedi.

Izertlewdiń maqseti. Qaraqalpaqstan Respublikası aymaǵında quslar infekcion laringotraxeit keselliginiń epizootologiyasın úyreniw hámde emlew, aldın alıw hám qarsı gúresiw is-ilajların shólkemlestiriwden ibarat.

Izertlew ob'ekti hám metodları. Ilimiy izertlewlerdiń eksperimental bólegi 2024-2026 jıllar dawamında Qaraqalpaqstan Respublikası aymaqları Samarqand mámleket veterinariya medicinası, sharwashılıq hám biotexnologiyalar universiteti Nókis filialınıń laboratoriya xanasında hám vivariysında, Qaraqalpaqstan Respublikası laboratoriya hám azıq-awqat qáwipsizligi orayında qusshılıq xojalıqlarında tawıqlar arasında infekcion laringotraxeit keselliginiń aldın alıw hám

emlew, tarqalıwı hámde kesellikke diagnoz qoyıw usılları tómenдеgi tájiriybeler tiykarında ótkerildi.

Laboratoriya tájiriybelerinde infekcion laringotraxeit keselligi menen tábiyiy sharayatta ziyanlanǵan hám ziyanlanbaǵan úlken jastaǵı «Loman Braun klassikalıq hám Loman LSL klassikalıq» hámde jergilikli parodaǵa tiyisli tawıqlarda alıp barıldı. Infekcion laringotraxeit keselliginiń aldın alıw maqsetinde olardı ulıwma qaǵıydalarǵa tiykarlanǵan halda emlew hám aldın alıw ilajları ótkerildi.

Izertlewdiń nátiyjeleri. Quslar arasında infekcion laringotraxeit keselliginiń tarqalıwı hámde etiologiyalıq faktorları úyrenildi. Onıń ushın Qaraqalpaqstan Respublikasınıń 6 xojalıqlarındaǵı quslar arasında ushıraytuǵın infekcion kesellikler boyınsha epizootik jaǵdayı tekserildi. Tekseriw ushın qusshılıq fabrikalarınıń veterinariya xızmeti xızmetkerleri usınısına tiykarlanıp tańlap alındı. Qaraqalpaqstan Respublikası qusshılıq xojalıqları, fermer xojalıqları, Klaster, JSHJ hám menshikli isbilermenlerde ámelдеgi qusda alıp barılǵan izertlewlerde tawıqlardıń infekcion laringotraxeiti (Larungotracheitis infectiosa) tez tarqalıwı, jutqınshaq hám traxeyanıń zaqım alıwı úyrenildi. Tiykarınan 120-180 kúnlіk tawıqlar hámde 20-60 kúnlіk shójeler, kem jaǵdaylarda bolsa túyetawıq hám tawıqlar kesellenedi. Kesellikti virus shaqırıp, kesellenen qustıń ólimi 2-75% in quraydı. Infekciya hám sozımalı virus tasıwshılardan hawa arqalı hám de xızmet kórsetiwshi xızmetkerdiń kiyimi arqalı juǵıwı múmkin.

Kesellik ótkir, yarım ótkir hám sozımalı keship, onıń laringotraxeal hám konyunktival formaları bar. Kesellik quslarda laringotraxeal formada kórinetuǵın bolǵanda ol ótkir keshedi hám ol jaǵdayda ulıwma hásizlik, bosańlıq, anorekciya (ishtey joǵalıp ketiwi), kem háreketlilik baqlanadı. Tınısh otırǵan kesel qusta hár túrlі ısqırıqlı, qahqahlı hám qırılǵan dawıs esitiledi. Kegerdek hám jutqınshaqtıń fibrin hám qanlı ekssudat penen pitiwi dem alıwdı qıyınlastıradı, qus tumsıqların ashıp dem aladı. Olar ekssudattı jótel menen shıǵarıwǵa háreket etedi. Kesellenen quslar máyek tuwıwdı toqtatadı. Keselliktiń konyunktival formasında dáslep topardaǵı 10-15 shóje, keyin hámmesi kesellenedi. Olarda kóz silekey perdeleri qızarıwı, qabaqlarınıń isip ketiwi, jariqtan qorqıw, kózden jas aǵıw baqlanadı.

A.I. Kuligin maǵlıwmatına kóre, suwıtqısha jaylasqan gósh quramındaǵı ILT virusı -10 gradus dárejede 13 ay, -18 gradus dárejede 30 ay hám -28 gradus dárejede 85 ay jasawshanlıǵın saqlaydı. Inkubacion dáwiri 3-12 kún. Kesellik jaylasqan jerine qaray, traxeal hám konyunktival formalarǵa bólinedi. Traxeal forması dem alıwdıń qıyınlasıwı, qırıldawlar hám dem alıw waqtında moyınnıń ishke tarqalıwı menen keledi. Konyunktival formada bolsa kóz jaslanıwı, kóz qabaǵınıń isiwi hám tımaw menen keshiwi menen parıqlanadı. Ólim kórsetkishi 8-60%.

Kesellik kóbinese qápeste baǵılatuǵın qusshılıq xojalıqlarında baqlanadı. Bunnan tısqarı, xojalıqlarda zoogigienik ventilyaciya sisteması hám quslardıń azıqlanıwı (A vitaminoz A hám basqalar) buzılǵanda hám de quslardıń júdá tıǵız jaylasıwı keselliktiń tarqalıwına faktor boladı.

Diagnoz anıq bolǵanda, tiri virus vakcinaları menen emlew múmkin. Sanitar-profilaktikalıq hám emlew jumısları menen kesellikti joq etip bolmaydı.

Juqpalı laringotraxeit keselliginiń aldın alıw ushın tómenдеgilerge áhmiyet beriw kerek:

- quslar toparınıń inkubaciya máyeklerinen shıqqan hám juqpalı laringotraxeit keselliginen taza bolǵan xojalıqlardan shólkemlestiriw kerek;

- turli jastaǵı quslardı geografıyalıq tárepten bólek zonaǵa (aymaqlarǵa) jaylastırıw kerek;

- bir qıylı jastaǵı quslardı bir ketekte saqlawǵa itibar qaradıw kerek;

- imaratlardı jaqsılap tazalaw hám dezinfekciya qılıw menen cikler aralıq profilaktikalıq tánepislerge ámel qılıw kerek;

- alıp kelinip atırǵan násilli máyeklerdi, taralardı, sonday-aq, olardı tasıw ushın paydalanılǵan transport qurallardı, atap aytqanda, aydawshı hám gúzetiwshilerdiń kiyimleri hám qolların dezinfekciya qılıw kerek;

- jańa alıp kelinggen násilli máyeklerdi hám xojalıqtıń máyeklerin bólek inkubaciya qılıw kerek;

- nasilli máyeklerden jarıp shıqqan kúnlık shójeleri qusshılıq fermalarında kútimlenip atırǵan quslardan bólek saqlaw kerek;

- 40-80 kúnlık shójelerde kesellikke qarsı AVIVAK-ILT vakcina menen emlew ilájları ótkeriledi.

Emlew usılları. Quslar topar-topar yamasa individual halatta emlenedi.

Rp: Streptomycini 25 000000 ED

OleiJecorissterilisata 1000,0

M. f. suspension

D.S. 1 mldan bulshıq et arasına infekciya ushın. Hár 5-7 kúnde 2-3 ret qılıw kerek. Qustıń 1 kg salmaǵına 20 mg furazalidondı awqat penen birge beriw kerek.

Tómendegi retseptler de usınıs etiledi.

Rp: Antiseptolichlorati 10000,0

D.S. Tún waqtında keteklerge áste sebiw ushın.

Hár 1-2 kúnde 1-4 mezigil tákirarlanadı.

S. I. Kropinov ILT menen kesellengen quslardı emlew processinde, 1-2 ml tawıq belok gidrolizin inekciya etiwden nátiyje alǵan.

Keselliktiń konyuktival formasında antibiotikler inekciyası yamasa olardı awqatına qosıp beriwden tısqarı tómendegi dárini recept boyınsha 2-3 ret baqlaw múmkin.

Rp: Streptomycini 5000000 ED

Penicillini 5000000 ED

Streptocidialbi 5,0

Aguaedestillatae 50,0

M. f. emulsio

D.S. Aralastırılısın. Zıyanlangan kózge tamızılısın. Emlewdi keyingi kúнге 2-3 retge shekem tákirarlaw kerek.

A.I. Kulagin ILT konyuktival formasında kózge glicirinli 0,5% yod tamızıp, 91% inkubatıklardi hám 64,5% kesellengenlerin emlewge erisken. A.I. Kulagin toparlı emlew hám profilaktika maqsetinde 1 qusqa 3-5 ml yodtıń 0,5% li suwlı eritpesin áste sebiwdi usınıs etedi.

Rp: Lodi puri 5,0

Kalijudati 10,0

Aguaedestillatae 5000

D.S. Qápestegi 200 qusqa sebiwdi baǵıtlap sebiw. 3 kúnlik emlew basqışınan 1 kúnlik interval menen 3 ret ótkerilsin.

I.N. Doroshko, B. Boydavlatov, V.V. Kosova, Krinochkin hám basqalar 1 bólek yodqa 0,1 bólek alyuminiy qatnasında kristall (untaq tárizli) taza yod hám alyuminiy untaǵı qospasınan alınǵan yodtıń tútin tárizli aerezolı menen ingalyaciya qılıwdı usınıs etedi. 1 m³ maydanǵa 0,3 yod hám 0.03 alyuminiy poroshogi alınadı. Aralastırılatuǵın ıdıs jerden 1 metr biyiklikte hám bir-birinen 8-10 metr uzaqlıqta, shaxmat ketekleri izbe-izliginde xanaǵa jaylastırıladı. Alyuminiydiń jeterli dozası salınǵan ıdısqa yod untaǵı sewiledi hám aralastırıladı. Reakciya baslanıwınan keyin, basqa ıdıslarǵa da gezek penen salınadı.

Barlıq ventilyacion tuynukler, áyneker, qapılar 25-30 minutqa jabıladı, keyin bólme samallatıladı. Bunday aerezol ingalyacion emlewi bir neshe ret tákirarlanadı. Eger tútin payda bolmasa, alyuminiy untaǵı qurıtıladı yamasa qospaǵa jaǵılǵan shırpı tıǵıladı. Xlorskipidar qospasınıń parı menen ingalyatsiya qılıw da nátiyje beredi. Onıń ushın 1 m³ maydanǵa 3,0 bólek aktivlengen xlorlı hák alınadı hám 0,3 ml skipidar salınadı. Aralaspı reaksiyaǵa kirisip, ózinen puw ajıratıp shıǵaradı. Ingalyaciya 7-15 minut etiledi. 2-3 kúnlik interval menen 3-5 retge shekem ótkeriw múmkin.

A.Noskov 1 m³ maydanǵa 0,5 ml dozada monoxlorlı yodtı ketektiń tómenge bólegine tógiw arqalı quslardı emlewde jaqsı nátiyje aldı. A.A. Zakomirdin ILT de 1 m³ maydanǵa 0,2 yod esabınan yodtıń 20% li eritpesin, glicerinniń 30-50% li eritpesine sebiwdi usınıs etedi. Eritpeniń múddeti 45-60 minut. Qollanıwı 3 kúnde 1 márte qollanıladı.

Rp: Lodi puri 20,0

Kaliijudati 30,0

Aguaedestillatae 70,0

M.f. suspension

D. S. 100 m³ maydanǵa sebiw.

Juwmaq. Infeksion laringotraxeittiń aldın alıwda kesellikke qarsı AVIVAK-ILT vaksina menen 40-80 kúnlik shójelerde emlew ilájları ótkeriledi.

Eger mıtájlik bolsa, emlew ilájların hár 3 kúnde tákirarlaw múmkin. Keselliktiń hawadan juǵıwın kemeytiw ushın xananı quslar menen birgelikte xlor hám sút kislotası puwları menen dezinfekciya etiledi.

Hár bir fermer xojalıqları quslardı azıqlantırıw hám saqlaw sisteması optimal (maqul túsetuǵın) zoogigienik shárt-shárayatlar menen támiyinlegen bolıwı kerek.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. Muradov X. Elmuradov B. Axmedov B. “Hayvon va parrandalarning o‘ta xavfli kasalliklarini tarqalishi va oldini olishning monitoring”. Samarqand-2011-yil, 42-bet.

2. V. Artyomich, Sprovochnik po bolezni ptits. Moskva -1966 g.

3. B.A. Axmedjanov, Osnovniye mikrobiologii i virusologii. Tashkent-“Meditsina nashriyoti”, 1964 g.

4. B.I. Antonova. Sprovochnik Laborotorniye issledovaniya v veterinarii. Moskva. Agropromizdat, 1987 g.

BUZAWLARDA KINDIK GRIJASIN XIRURGIYALIQ JOL MENEN EMLEWDIŃ ABZALLIQLARI

Omirzaqov G.Sh., Bekmuratov K.R.

Samarqand mámleketlik veterinariya medicinasi, sharwashılıq hám
biotexnologiyalar universiteti Nókis filiali

Annotatsiya. Bul maqalada baspaqlarda ushraytuğın kindik grijasi keselliginiń etiologiyasi, keshiwi, klinik belgileri, diagnostikasi, emlew hám aldın alıw ilajları boyınsha ádebiyatlar analizi tiykarında mağlıwmatlar keltirilgen.

Kindik grijasi keselligi operaciya qiliw joli menen emlenedi. Kesellikti operaciya qiliwdin birneshe turli usillari bar bolip esaplanadı. Olardan en qolayli usili Gutman usili bolip bul usilda operaciya etilgen buzawlarda keselliktiń qaytalaniwi salistirmali turde az boladı.

Gilt sózler. grija, etiologiyasi, keshiwi, klinikalıq belgileri, emlew.

Summary. This article provides information on the etiology, course, clinical symptoms, diagnosis, treatment and prevention measures of umbilical hernia disease in calves based on literature analysis.

Umbilical hernia disease can be cured by surgery. There are several different ways to perform surgery for the disease. Among them, Gutman's method is the most suitable, and recurrence of the disease in calves operated by this method is comparatively less.

Key words. skin rash, etiology, course, clinical manifestations, treatment.

Kirisiw. Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2022-jıl 28-yanvardağı PF-60 -san Pármanında 2022-2026 jıllarğa arnalğan jańa Ózbekstanniń rawajlanıw strategiyası Milliy ekonomikanı jedel rawajlandırıw hám joqarı ósiw pátlerin támiyinlew maqsetinde “Sharwashılıq azıq bazasın keńeytiw hám islep shıǵarıw” kólemin 1,5-2 ese kóbeytiw, sharwa malları bas sanın kóbeytiw hám ónimdarlıǵın asırıw boyınsha jańa joybarlardı ámelge asırıw názerde tutılğan.

Awıl xojalıq haywanlarınan joqarı hám sapalı ónim alıw ushin birinshi gezekte haywanlarda ushraytugin keselliklerdin aldın alıw hám olardi emlew júdá áhmiyetli bolip esaplanadı. Sebebi kesel haywanlardan joqari sapali ónim alıwdıń derlik ılaǵı joq. Haywanlar arasında infekcion, invazion, akusher ginekologik hám xirurgik kesellikler kóplep ushirap turadi. Bunday keselliklerdi óz waqıtında emlew ham aldın ala biliw veterinariya vrachlarına jukletilgen waziypa esaplanadı.

Kindik grijasi keselligi kóbinese kóp balalawshi hám jas haywanlarda ushiraytuğın kesellik. Kesellikten kelip shigatugin ekonomikalıq ziyan sezilerli darejede úlken boladi. Kindik grijasi haywannıń ishki organlar kindik atirapi perdesiniń pariyetal qabati menen birgelikte kindik tesiginen boslıǵınan teri astına yamasa basqa toqımalar arasına hám boslıqlarğa jılısıwına ayıladı [6].

Materiyal hám metodlar. Kindik grijalari awıl xojalıq haywanlarınan shoshqa balalari ham buzawlarda salistirmali turde kobirek ushiraydi. Kesellik